

Χέγκελ

Γεννήθηκε το 1770. 19 χρονών όταν έγινε η Γαλλική Επανάσταση. Το 1806 έγινε η Μάχη της Ιένας, νίκη του Ναπολέοντα. Γαλλική κυριαρχία, 1806-1814. Φιλελευθεροποίηση, κατάργηση δουλοπαροικίας και λογοκρισίας. 1819, επαναφορά λογοκρισίας.

Background φιλοσοφικό: **KANT**

Τι μπορούμε να γνωρίζουμε και τι όχι;

Γνώση είναι πιθανή μονάχα επειδή το μυαλό μας παίζει ενεργό ρόλο στην οργάνωση και την συστηματοποίηση της εμπειρίας μας. ΔΗΛ. Γνωρίζουμε τον κόσμο μέσα από τις κατηγορίες του **χώρου** του **χρόνου** και της **ουσίας**, αλλά αυτές δεν είναι κατηγορίες που υπάρχουν ανεξάρτητα από εμάς. Είναι δημιουργίες της Λογικής μας, χωρίς τις οποίες δεν μπορούμε να καταλάβουμε τον κόσμο. Πως είναι ο κόσμος πέρα από αυτές τις κατηγορίες, δηλ. καθ'εαυτός; Δεν θα μάθουμε ποτέ. (Κριτήριο Ορθός Λόγος)

ΚΡΙΤΙΚΗ:

Fichte: Αν υπάρχει κάτι, πως μπορεί να είναι άγνωστο; Και είναι άγνωστο, πως μπορούμε να ξέρουμε ότι υπάρχει; Ο Fichte χρησιμοποιεί την ίδια την λογική του Καντ, στο έπακρό της.

Schelling: ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ. Ο Καντ περιγράφει την ανθρώπινη ζωή ως αιώνια διαχωρισμένη ανάμεσα στον Λόγο και το Πάθος. Για τον Καντ πρέπει να καταστέλλεται το Πάθος, εκτός από την περίπτωση της παθιασμένης υπακοής στον ηθικό νόμο. Αλλά ο Schelling, ιστορικοποιεί αυτή την διαδικασία: Δεν ήταν πάντα έτσι. π.χ. στην Αρχαία Ελλάδα υπήρχε ισορροπία μεταξύ Πάθους και Λόγου.

Χέγκελ: Μαζί με Schelling, ο Χέγκελ υποστηρίζει ότι οι βάσεις της ανθρώπινης φύσης αλλάζουν από την μια ιστορική περίοδο στην άλλη.

Εισαγάγει την Φιλοσοφία της Ιστορίας.

Τι σημαίνει αυτό: συστηματική επεξεργασία της πρώτης ύλης (ιστορικά γεγονότα).

Παρουσιάζει: ορθολογική διαδικασία ανάπτυξης. Υπάρχει κάποιο νόημα, η ανθρώπινη ιστορία γίνεται αντιληπτή ως ολότητα. Συστηματοποίηση των διαχωρισμένων εννοιών.

Μελετάει λοιπόν τα βασικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης παγκόσμιας ιστορίας, και βρίσκει τις συνδέσεις μεταξύ τους. (Η σύνδεση γίνεται με βάση τον ορθό λόγο.)

Τι είναι η Φιλοσοφία της Ιστορίας:

Εξέλιξη της συνείδησης της ελευθερίας. (Αυτή δεν είναι αυστηρή και ιστορικά συνεχής.)

[δείτε Appendix A]

Βλέπουμε ήδη πως ο Χέγκελ εφαρμόζει μια **συστηματική** επεξεργασία. Ποιά είναι αυτή; Δεν ξεκινάει από μια κατηγορία (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ) και ψάχνει να βρεί που εμφανίζεται (ή που θα την εμφανίσει ο ίδιος), αλλά εντοπίζει τις σχέσεις και τις μεταβάσεις και καταλήγει σε αυτήν. Βλέπει, εν τέλει, πως η τελική κατηγορία, το κοινό μεταξύ των σχέσεων αυτών, ήταν τελικά προϋπόθεση από την αρχή.

ΛΟΓΙΚΗ:

Στόχος η αλήθεια.

Παραδοσιακή λογική: διαχωρισμός μορφής περιεχομένου.

Απλό σχήμα: $A=B$, $X=A$ άρα $X=B$.

Αυτή η μορφή δεν μπορεί να εξηγήσει τον κόσμο, εφόσον στα A, B, X μπορείς να βάλεις τα πάντα. Δεν πρέπει να υπάρχει λοιπόν διαχωρισμός μεταξύ αντικειμενικού κόσμου και ορθού λόγου.

(Μαρξ: "Μια επιστήμη πρέπει να υιοθετήσει την λογική του αντικειμένου που ερευνάει.")

Ο φιλόσοφος **ανακαλύπτει** τις εσωτερικές σχέσεις που υπάρχουν, **συνενώνει** τους διαχωρισμούς των προηγούμενων στοχαστών.

Ο κόσμος/ιστορία/συνείδηση γίνεται αντιληπτός σαν ολότητα, εξ'ού και χρειάζεται σύστημα για να τον κατανοήσεις.

[Επίκεντρο ο άνθρωπος και ο ορθός λόγος]

Άρα, παράδειγμα αυτής της κίνησης και οι εξωτερικές σχέσεις; Στην αρχαία Ελλάδα, π.χ., υπάρχει αρμονική κοινότητα, αλλά ταυτόχρονα και έλλειψη αποδοχής της ανεξάρτητης σκέψης (Σωκράτης). Συνεπώς, η περίδος έχει αντιφάσεις τις οποίες δεν επαρκούν τα στοιχεία που υπάρχουν σε αυτήν για να την λύσουν. Εμφανίζεται νέα περίδος που, κυκλικά κατά κάποιο τρόπο, επιστρέφει σε αυτές τις σχέσεις και εμφανίζει νέες που ξεπερνάνε τις αντιφάσεις.

(Μαρξ: Η επόμενη κοινωνία βρίσκεται ήδη, αρνητικά, μέσα στην υπάρχουσα.)

Όταν ένα στάδιο είναι ανεπαρκές, τόσο εσωτερικά (π.χ. Σωκράτης) όσο και εξωτερικά (ολότητα της συνείδησης της ελευθερίας), ένα νέο το υπερβαίνει και καταπιάνεται με τις αντιφάσεις.

[Παρατήρηση: ο Αντόρνο βέβαια αντιδράει κάπως στο, απλουστευμένο αλήθεια, σχήμα και μιλάει για αρνητική διαλεκτική, με την έννοια πως η έμφαση στην διαλεκτική δεν είναι στην υπέρβαση αλλά στην τοποθέτηση της αντίφασης στο επίκεντρο της μεθοδολογίας. Πιό πολλά μετά για αυτό.]

Είδαμε πως ο Χέγκελ εφαρμόζει την συστηματική αυτή διαλεκτική στην Ιστορία. Το επεκτείνει όμως παντού.

Κυριότερα Έργα:

Φαινομενολογία του Νου

(και όχι του Πνεύματος, γιατί όπως λέει ο Φαράκλας, και έχει δίκιο, η έννοια Πνεύμα είναι πιο κοντά στην θεολογική παράδοση, ενώ του Νου στην φιλοσοφική.)

-Διαλεκτική κίνηση της συνείδησης, σε σχέση με τον εαυτό της.

(δείτε Appendix B)

Λογική

-Διαλεκτική κίνηση των Εννοιών, δηλ. της Γνώσης

[Ξεκινάει από το Είναι. Το αγνό Είναι δεν επιδέχεται ορισμό και γίνεται Τίποτα. Αφού το ένα είναι αντίθετο του άλλου, η αλήθεια και των δύο βρίσκεται στην κίνηση του ενός προς το άλλο, δηλ. στο γίνεσθαι.]

“Η διαδικασία είναι το ίδιο με το αποτέλεσμα.” (Φαινομενολογία του Νου)

“Γιατί το θέμα δεν εξαντλείται στον σκοπό του αλλά στην διεξοδική ανάπτυξη του, και ούτε το αποτέλεσμα είναι το ενεργά πραγματικό σύνολο, αλλά το αποτέλεσμα μαζί με το γίνεσθαι του. Ο σκοπός καθ'εαυτός είναι το γενικό χωρίς ζωή, όπως η τάση είναι απλά η ορμή που στερείται της ενεργού πραγματικότητας της, το δε γυμνό αποτέλεσμα είναι το πώμα που άφησε πίσω η τάση.” (Φαινομενολογία του Νου, σελ. 32, μτφ. Φαράκλα)

Ο Αντόρνο επιμένει πως η γνωστή τριαδική μορφή (θέση-αντίθεση-σύνθεση) είναι υπερτιμημένη και απλοποιημένη και πως και ο ίδιος ο Χέγκελ την αρνείται. (βλ. Φαινομενολογία του Νου, σελ. 76-79)

Αυτό που κρατάει ο Αντόρνο είναι η αντίφαση, και όχι η σύνθεση η οποία μετατρέπει την διαλεκτική σε αρχιτεκτονικό σχέδιο. Η διαλεκτική είναι η εσωτερική δομή της σκέψης και όχι ένας εξωτερικός τύπος.

Μεθοδολογικά ζητήματα εξαρτώνται από το περιεχόμενο (βλ. Μαρξ). Αν το περιεχόμενο είναι αντιφατικό (βλ. ταξική κοινωνία), η συστηματική ανάλυση, η μεθοδολογία πρέπει να τοποθετεί την αντίφαση στο επίκεντρο.

Η άρνηση της άρνησης είναι κατάφαση. Αλλά αυτό που ονομάζει ο Αντόρνο αρνητική διαλεκτική είναι πως ακριβώς αυτό που εμφανίζεται ως θετικό είναι αυτό που πρέπει να υποστεί κριτική. Π.χ. η στάση του Χέγκελ απέναντι στο Πρωσικό Κράτος. (βλέπε όμως στο Appendix A, την σημείωση περί Staat. Αν ο Χέγκελ αποκαλεί την εποχή του ορθολογικό ξεπέρασμα, δεν είναι σίγουρο πως εννοεί το Πρωσικό Κράτος. Κάποιοι υποστηρίζουν πως εννοούσε πως υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την ανάδειξη πραγματικής ελευθερίας, όχι ότι έχουν ήδη συμβεί. Το μεθοδολογικό σύστημα του Χέγκελ οδηγεί αναγκαστικά στην απόρριψη αρλούμπας τύπου “τέλος της ιστορίας”. Ίδια ιστορία παίζει και στο θέμα της θρησκείας (όποιος ενδιαφέρεται έχω γράψει κείμενο για αυτό.)]

ΜΑΡΞ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Επίλογος στην δεύτερη έκδοση (1873)

Η πολιτική οικονομία παραμένει αστική στον βαθμό που αντιλαμβάνεται το καπιταλιστικό καθεστώς σαν απόλυτη και τελική μορφή της κοινωνικής παραγωγής, και όχι σαν μια ιστορικά παροδική βαθμίδα εξέλιξης.

Όσο η ταξική πάλη είναι απωθημένη στο βάθος της σκηνής, στον πολιτικό τομέα, υπάρχει συσκότιση. Όταν η ταξική πάλη γίνεται απειλητική, δεν έχει πλέον τίποτα σημασία παρά μόνο το τι είναι ωφέλιμο και τι όχι για το κεφάλαιο.

Η πολιτική οικονομία σαν θεώρηση (Σμιθ, Ρικάρντο, κτλ) εγκαταλείπεται. Αλλά όχι η κριτική της.

Κριτικές του Κεφαλαίου:

-Μεταφυσική διαχείριση της πολιτικής οικονομίας χωρίς συνταγή για το μέλλον

-Αναλυτική Μέθοδος

-Χεγκελιανή σοφιστική

κ.α.

Σημασία έχει ο νόμος που διέπει τα φαινόμενα, τις αλλαγές τους, την εξέλιξή τους, το πέρασμα (Χέγκελ, γίνεσθαι) από την μια μορφή στην άλλη. Η ανάπτυξη αυτή δεν δίνει βάρος στις απόψεις ή την συνείδηση των ανθρώπων. Οι νόμοι με τους οποίους κινείται η κοινωνία είναι ανεξάρτητοι από την θέληση, συνείδηση και τις επιδιώξεις των ανθρώπων. Αντιθέτως, τις καθορίζουν.

ΑΛΛΑ

Οι νόμοι αυτοί δεν είναι γενικοί, εκτός ιστορίας. Είναι και αυτοί ιστορικά παροδικοί.

“Αυτό που συντελείται στην οικονομική ζωή εξαρτάται από τον βαθμό παραγωγικότητας των οικονομικών δυνάμεων... Ανάλογα με τις διαφορές στην παραγωγικότητα (βλ. στην εκμεταλλευσιμότητα της εργασίας) θα διαφέρουν και οι συνέπειες της και μαζί και οι νόμοι που τις διέπουν.” (σελ. 23)

Ο τρόπος έκθεσης διαφέρει από τον τρόπο της έρευνας. Η έρευνα ανακαλύπτει εσωτερικούς δεσμούς. Όταν γίνει αυτό, **φαίνεται σαν** να υπάρχει κάποιο a priori οικοδόμημα.

Η Χέγκελ εμφανίζεται ως μυστικιστής στο βαθμό που τοποθετεί την Ιδέα ως δημιουργό του πραγματικού, αλλά είναι ο πρώτος που εκθέτει τις γενικές μορφές κίνησης **καθολικά** και **συνειδητά**.

Όταν φαίνεται να εξυμνεί το υπάρχον, η Χεγκελιανή διαλεκτική **φαίνεται σαν** μυστικιστική. Στην Λογική της μορφή όμως παραμένει σκάνδαλα και φρίκη για την αστική τάξη γιατί εμπεριέχει στην θετική αντίληψη, την άρνηση του υπάρχοντος με όρους βαθιά ιστορικούς. Είναι συνεπώς κριτική και επαναστατική.

Grundrisse

Σωστό μοιάζει να αρχίζει κανείς από το συγκεκριμένο και πραγματικό (π.χ. πληθυσμός). Αυτό είναι όμως λάθος. Ο πληθυσμός προϋποθέτει τάξεις, οι τάξεις μισθωτή εργασία, αξία, κτλ. Για να επιστρέψεις ξανά στον πληθυσμό.

Το συγκεκριμένο πρέπει να είναι το αποτέλεσμα, όχι η αφετηρία.

Χέγκελ: πραγματικό ως αποτέλεσμα της σκέψης

Μαρξ: από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο

Προυπόθεση είναι πάντα το συγκεκριμένο υπόβαθρο.

Απλές μορφές (π.χ. χρήμα) μπορεί να υπάρχουν σε λιγότερο εξελιγμένα στάδια αλλά δεν καθορίζουν το αρχικό και συνδετικό συστατικό μιας κοινότητας.

Η αστική κοινωνία είναι πιο εξελιγμένη. Για αυτό βλέπουμε πως συνεχίζουν να υπάρχουν μέσα σε αυτήν σχέσεις εξαφανισμένων τρόπων παραγωγής.

Η κατανόηση του προηγούμενου προϋποθέτει την αυτοκριτική του σημερινού.

Είναι λάθος οι οικονομικές κατηγορίες να διαδέχονται η μια την άλλη ιστορικά. Η σειρά τους καθορίζεται από την σχέση που έχουν με την αστική κοινωνία, σχέση αντίστροφη ως προς την ιστορική τους εξέλιξη και εμφάνιση.

CHRIS ARTHUR

Συστηματική διαλεκτική:

Υπάρχει μια παρανόηση σε σχέση με την διαλεκτική. Παρόλο που και ο Χέγκελ και ο Μαρξ χρησιμοποιούν **συστηματική** διαλεκτική, αυτό μπερδεύεται πολλές φορές με την **ιστορική** διαλεκτική, μια ανάγνωση της οποίας σπονσοράρει και ο Ένγκελς, ο οποίος δεν έχει καταλάβει ούτε τον Μαρξ ούτε τον Χέγκελ. Ο ίδιος ο Χέγκελ εξηγεί πως δεν επεξεργάζεται κατηγορίες με βάση την **ιστορική τους σειρά ή εμφάνιση**.

Πολλές φορές η διαλεκτική ερμηνεύεται ως χρήσιμη αιτιότητα. Μια αντίφαση “παράγει” μια επίλυση με τον ίδιο τρόπο που μια αιτία παράγει ένα αποτέλεσμα.

Ο Μαρξ και ο Χέγκελ ασχολούνται με μια ολότητα, οπότε η ιστορική συνέχεια είναι μη-καθοριστική, αλλά αποτέλεσμα συστηματικής επεξεργασίας.

Μπορεί οι στιγμές να εμφανίζονται **διαδοχικές**, αλλά υπάρχει μια **συνεχής αναπαραγωγή**.

Η θεωρία ανακαλύπτει μια λογική αμοιβαίων προϋποθέσεων. Η διαλεκτική εξερευνά την εσωτερική σύνδεση και σχέση των στιγμών. Είναι μια μέθοδος που εξηγεί λογικά το πέρασμα (γίνεσθαι) από την μια κατηγορία στην άλλη.

Η Λογική του Χέγκελ δείχνει πως οι κατηγορίες συσχετίζονται συστηματικά η μια με την άλλη με τέτοιο τρόπο ώστε η παρουσίαση/έκθεση τους και η ανακατασκευή παρέχει μια θεωρία στην οποία η κάθε κατηγορία αποκτά συστηματικό νόημα σε συνάρτηση με τις άλλες και με το όλον.

Παρόλο που φαίνεται γραμμικό το σχέδιο δεν είναι καθώς μια τέτοια προσέγγιση θα προϋπέθετε μια δογματική αρχική κατηγορία. Η προοδευτική ανάπτυξη δεν μπορεί να βασιστεί σε μια αρχική κατηγορία.

Αν όμως η αρχή δεν δικαιολογεί το τέλος, πως μπορεί να ισχύει το αντίστροφο; Ασυμμετρία.

Το τέλος, ως συγκεκριμένο, συνθετο και πλήρες υποστηρίζει όλα τα στοιχεία που το δημιουργούν.

Κάθε βήμα είναι μια κίνηση προς το πιο καθορισμένο, και καθώς κινείται μακρύτερα από το ακαθόριστο (π.χ. εμπόρευμα), ταυτόχρονα επιστρέφει σε αυτό.

Το ζήτημα της αρχής λύνεται εάν η πληρότητα του περιεχομένου προϋποθέτει αναλυτικά την απλή, αφηρημένη, πρηγούμενη κατηγορία.

Πρόοδος είναι απλά η κίνηση (γίνεσθαι) από το αφηρημένη στο συγκεκριμένο (βλ. Grundrisse).

Η κίνηση υπάρχει καθώς η αφηρημένες κατηγορίες είναι ανεπαρκής στο να εξηγήσουν τόσο τον εαυτό τους όσο και την ολότητα, και τις ίδιες της προϋποθέσεις της (βλ. εμπόρευμα, αξία, κοκ)